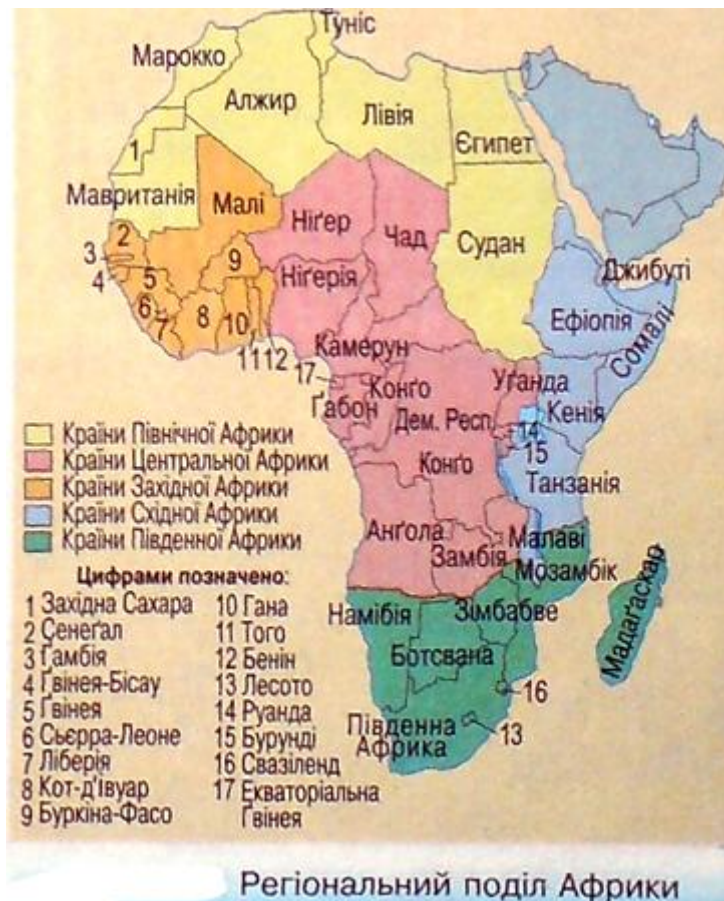

Африка. Загальний огляд. Склад території. Історія формування політичної карти. Природні умови і природно-сировинна база країн регіону. Характерні риси населення країн Африки, форми розселення і урбанізація в країнах Африки. Особливості територіальної та галузевої структури господарства країн Африки

Загальні відомості. Загальна кількість країн, розташованих в Африці, — 53 (площею 30 251 тис. км², з населенням 812 млн осіб). Найбільша за площею країна — Судан (2,5 млн км²), найбільша за кількістю населення країна — Нігерія (130 млн осіб), найменша за площею та кількістю населення країна — Сейшельські Острови (455 км²; 80 тис. осіб). Країни Африки належать до типу країн, що розвиваються. Практично всі вони в минулому були європейськими колоніями і постачали рабів, золото, діаманти, іншу мінеральну сировину, слонову кістку. На початку XX ст. почався визвольний рух.

До Другої світової війни на політичній карті Африки було тільки 4 незалежні держави — Ефіопія, Ліберія, Єгипет та номінально Південно-Африканський Союз (сучасна Південноафриканська Республіка). І лише у 1992 р. остання колоніальна держава Африки — Намібія здобула незалежність. Тривала колоніальна залежність призвела до крайньої економічної відсталості країн. Політична нестабільність характерна для багатьох з них і сьогодні. Слаборозвинуті африканські держави перебувають під економічним і політичним впливом розвинутих країн. Деякі африканські острови є володіннями неафриканських держав: острови Мадейра - автономія Португалії, острів Св. Єлени — володіння Великої Британії, острів Реюньйон — департамент Франції. У 1963 р. було створено Організацію африканської єдності, до якої входить 51 країна Африки; 45 країн Африки є асоційованими членами ЄС. Рівень життя африканського населення, 75 % якого проживають у селах, надзвичайно низький. У багатьох країнах залишаються нерозв'язаними міжетнічні питання, а це призводить до військових конфліктів, що набули вигляду довготривалих громадянських воєн (Ангола, Мозамбік, Сомалі, Бурунді, Судащ Руанда, Ліберія).

Форми правління і державний устрій. Країни Африки мають різні форми правління. Більшість з них — республіки (Алжир, Єгипет, Туніс, Судан та ін.), деякі — монархії (Марокко, Лесото, Свазіленд). За формою державного устрою є унітарні країни, яких більшість (Намібія, Мозамбік, Маврикій, Мадагаскар, Габон та ін.), і федерації (Нігерія, Коморські Острови і ПАР).

Географічне положення. Материк Африка майже посередині перетинається екватором і простягається по обидва боки від нього до субтропічних широт обох півкуль. На заході його омивають води Атлантичного океану, на півдні та сході — Індійського, на сході — Червоного моря, на півночі — Середземного. На континенті розрізняють такі регіони: Північна, Західна, Центральна, Східна та Південна Африка.

Природні умови і ресурси. Африка має достатній природно-економічний потенціал. Більшу частину її території (90 %) займають плато і плоскогір'я, незначну (10%) — гори (Атлас, Капські, Драконові) і Ефіопське нагір'я, що сприяє господарській діяльності. Пустелі (Сахара, Наміб, Калахарі) займають 28 % площі, савани 40 %, екваторіальні ліси — 12%. Ліси мають значні запаси деревини, які становлять 18% загальносвітових запасів. Материк лежить у субтропічних, тропічних, субекваторіальних та екваторіальному кліматичних поясах. Африка багата на корисні копалини, хоча зосереджені вони по країнах регіонів дуже нерівномірно. Промислове значення мають запаси нафти і природного газу (Лівія, Алжир, Нігерія), залізної руди (Мавританія, Ліберія, Єгипет, ПАР), уранових і марганцевих руд (Нігер, Габон, ПАР), бокситів (Гвінея, Камерун), мідних руд (Республіка Конго, Замбія).

Населення. Африка належить до другого типу відтворення населення. Приріст населення дуже високий — у середньому 2,7 % за рік. Більшість країн не проводять демографічної політики, що призвело до демографічного вибуху. Із середини 50-х років до кінця XX ст. кількість населення зросла на 500 млн осіб, незважаючи на найбільший у світі показник смертності. Оскільки частина територій материка, яку займають пустелі, сухі савани та

екваторіальні ліси, є непридатною для проживання, населення розміщується дуже нерівномірно. Скупчення спостерігаються там, де є сприятливі умови для розвитку сільського господарства і промисловості. Середня густина населення — приблизно 30 осіб на 1 км². Населення Африки складається з представників різних рас, серед яких переважає негроїдна. Характерною особливістю цього регіону є велика кількість різноманітних етносів і народностей. Наприкінці ХХ ст. прискорився процес урбанізації. Понад 20 міст Африки мають населення понад 1 млн (це переважно столиці держав). Для Африки властива псевдоурбанізація. У містах є багато бідних кварталів і нетрів. Їх мешканці колишні селяни, які в пошуках роботи штучно збільшують кількість міського населення. Африканці сповідують різні релігії: є мусульмани, християни, буддисти, іудеї, а також прихильники специфічних, язичницьких племінних вірувань.

Господарство. Країни Африки — слаборозвинуті в економічному відношенні. Їх частка в загальному світовому товаро виробництві становить лише 1,5%; 32 країни мають надзвичайно низький рівень економічного розвитку (наприклад, Сьєрра-Леоне, Еритрея). Проте окремі країни на півночі й крайньому півдні Африки мають досить високі економічні показники. Це Єгипет, Туніс, Алжир, Лівія, Марокко, ПАР. Більшість країн Африки за структурою господарства належать до аграрних і частково — до аграрно-індустріальних країн. Їх економічний розвиток характеризується нестабільністю та кризовими явищами.

Видобувна промисловість має високі показники розвитку завдяки іноземним інвестиціям. У цій галузі переважають розробки родовищ золота, дорогоцінного каміння, кобальту, хромітів, ванадію, урану (Республіка Конго, Ботсвана, Нігерія, Лівія). Унікальною коморою сировинних ресурсів є надра ПАР. Ця держава посідає пріоритетні місця на світовому ринку з видобутку золота, платини, марганцю, хромітів, алмазів, уранової руди.

Паливно-енергетичний комплекс базується на власній і довізній сировині. Розвідані родовища нафти задовольняють власні потреби континенту, і майже 20% сировини експортується. Родовища газу розташовані нерівномірно. Значні їх запаси зосереджені в Алжирі, Лівії, Нігерії та Марокко. Вугілля в основному видобувають у ПАР. Країни Африки мають значні гідроенергоресурси, але розміщені вони дуже нерівномірно. ГЕС працюють на великих річках (Ніл, Конго, Нігер, Замбезі). Основна частина електроенергії виробляється на ТЕС. У Африці традиційно як паливну сировину використовують деревину рослин (баобабів, евкаліптів, пальм, ліан). Показники загальної кількості споживання електроенергії в країнах Африки є найнижчими у світі.

Чорна металургія зосереджена в країнах Північної Африки та Нігерії і представлена поодинокими підприємствами з виробництва сталі низької якості.

Кольорова металургія, що розвивається на власних ресурсах, досягла світового рівня, особливо виробництво міді та алюмінію. Країни спеціалізуються на видобутку і збагаченні інших руд кольорових металів, які становлять значну частину експорту.

Хімічна промисловість тяжіє до джерел сировини. Вона представлена нафтопереробними підприємствами та виробництвом мінеральних добрив.

Сучасне машинобудування практично не розвивається.

Провідними галузями в господарстві багатьох країн є харчова (в основному виробництво різних рослинних олій) та легка. Достатньо розвинута текстильна галузь. Її продукція становить майже 22 % загальної вартості промислової продукції. Текстильні підприємства є в кожній державі.

В Африці розвинуті деревообробна та целюлозно-паперова галузі.

Сільське господарство країн Африки постачає на світовий ринок багато видів рослинної сировини: олії, какао, арахісу, прянощів, тропічних фруктів тощо. Аграрний сектор характеризується низьким рівнем розвитку, хоча за структурою господарства більшість країн Африки належить до аграрних, і 50 % експорту в них припадають на частку сільськогосподарської продукції. Незважаючи на те, що 12% усіх оброблюваних земель світу припадають на Африку, континент неспроможний задовольнити свої потреби в продуктах харчування. Темпи зростання виробництва сільськогосподарської продукції не встигають за темпами зростання кількості населення, тому недоїдання і навіть голод — звичайні явища для багатьох країн континенту. Для Африки властивим є так зване ризиковане землеробство, коли сільськогосподарські роботи проводять без упевненості в одержанні бажаних результатів. Причиною цього є природні екстремальні умови.

Продуктивність сільського господарства є надзвичайно низькою, це зумовлюється невисоким рівнем технічної забезпеченості (на більшості території використовується лише ручна праця), потребою в меліоративних заходах (грунти недостатньо зволожені або навпаки пересичені вологою), відсутністю кваліфікованих спеціалістів (агрономів, селекціонерів, ветеринарів). Рослинництво спеціалізується на вирощуванні какао, сизалю, бавовни, чаю, кави, бобових культур, олійних пальм, арахісу. Серед зернових переважають кукурудза, просо, сорго.

Для Африки притаманна монокультурність: на певній території упродовж багатьох десятиків, навіть сотень років вирощують одну й ту саму культуру. Наприклад, у Гані вирощують какао, в Ефіопії — каву, у Сенегалі — арахіс. Це призводить до негативних наслідків, а саме: до згубного впливу на навколишнє середовище, повної залежності від природи, а збуту продукції — від світового ринку, до погіршення економічного стану країни. У пустелях, напівпустелях і частково у саванах тваринництво розвинуто краще, ніж рослинництво. Переважає розведення кіз, овець, великої рогатої худоби, верблюдів. Значна частина тваринників — кочівники. Продуктивність тваринництва також є дуже низькою, оскільки умови утримання тварин — незадовільні, кормова база — недостатня, селекційна робота не проводиться, рівень ветеринарного обслуговування низький, залежність від погодно-кліматичних умов — велика. Тому країни Африки, які посідають провідне місце у світі за кількістю поголів'я худоби, неспроможні задовольнити власні потреби в м'ясо-молочній продукції. Рибальство розвинуто добре в країнах, які мають вихід до моря, але продукція майже не експортується, за винятком продукції рибоконсервних заводів.

Країни Африки мають мало розвинутий транспорт. Густота транспортної мережі — найнижча у світі. Сучасне транспортне будівництво на континенті гальмується як з природних, так і з економіко-політичних причин. Регіони мають дуже мало шляхів із твердим покриттям, з них 90 % припадають на країни крайньої півночі і крайнього півдня. Надзвичайно низькою є забезпеченість автомобільним парком. Міждержавну роль відіграють лише залізниці Південної Африки. Річковий транспорт слаборозвинутий через пороги та водоспади на річках, проте найбільші річки — Конго, Ніл, Нігер — мають допоміжні системи в обхід порогів. Морський транспорт забезпечує зовнішньоекономічні зв'язки країн регіонів. Морський флот Африки є дуже великим, а Ліберія посідає 2-ге місце в світі, після Панам, за кількістю суден. Та весь ліберійський флот належить західним судовласникам, які фрахтують його кораблі. Столиці майже всіх держав мають аеропорти. Трубопровідний транспорт найбільш розвинутий у Північній Африці. Традиційно велику роль відіграє гужовий транспорт.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Африка експортує нафту, алмази, іншу мінеральну сировину. В експорті продуктів сільського господарства переважають какао, кава, банани, кукурудза, рибні консерви. Головні зовнішньоторігівельні партнери — розвинуті держави Європи, США, Японія. Імпортують країни Африки обладнання, машини, паливо, промислову сировину, продукти харчування. Більшість країн континенту підтримують з нашою державою постійні торговельно-економічні та науково-технічні зв'язки. У цілому торговельне сальдо України з країнами Африки — позитивне. Основними торговими партнерами України є Єгипет, Ліберія, Гвінея, Марокко, Кот-д'Івуар.